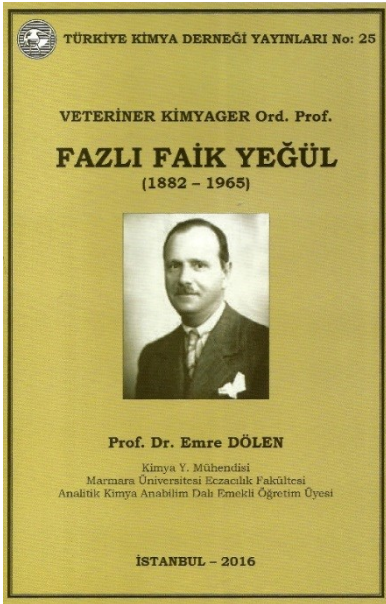

yaklaşık yirmi sene kadar Türkiye’de kalarak üniversite hayatına yeni bir soluk getiren eğitimcilere bir teşekkür olarak nitelendirilebilir. Sevtap İshakoğlu Kadioğlu ve Gaye Şahinbaş Erginöz’ün bu özgün ve kapsamlı çalışması sayesinde eğitim ve kültür hayatımızı zenginleştiren bilim insanlarını tanımış olduk. Aralarında 3 hanım öğretim üyesinin bulunması, yeni baskıda kitap başlığında “bilim adamları” yerine “bilim insanları” ifadesinin kullanılabileceğini düşündürmektedir.

Türkiye’de Kimya Biliminin Mikrotarih Araştırmalarına Giriş

Emre Dölen, *Veteriner Kimyager Ord.Prof. Fazlı Faik Yeğül (1882-1965). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kimyacılar dizisi 1 (İstanbul: Türkiye Kimya Derneği, 2016) (16.5x23.5 cm., iv+74 s., 44 şekil, ekler) ISBN 978-975-00999-6-0.*

Şeref Etker

Prof.Dr. Emre Dölen, hazırladığı yeni biyo-bibliyografik yayın dizisi içinde, bir kısmını daha önce Türkiye’de kimya eğitimi ve üniversite tarihi konularındaki kapsamlı çalışmaları içinde tanıttığı kimyacıları ayrı monografilerde incelemektedir. Dizinin ilk kitabı veteriner hekim olarak başladığı meslek yaşamını kimya ile bütünleştiren Ord. Prof. Fazlı Faik Yeğül üzerinedir. Kimyagerler, Cumhuriyet öncesinde yaşam bilimleri (eczacılık, tıp, veterinerlik) eğitimi aldıktan sonra kimya bilimine yöneldiklerinden, dizinin ilk kitabı için Fazlı Faik Yeğül’ün seçilmesi, dönemin bir karakteristiğini tanımamıza yardımcı olmuştur.

Monografinin ayırd edici özelliği, Fazlı Faik Yeğül’ün bütün bilimsel yayınlarının eleştirel bir gözle ele alınması ve çağının kimya bilgisi ve literatürü ile karşılaştırılarak değerlendirilmesidir. Dölen’in çalışması, bu niteliği ile ‘hagiografi’ olmaktan öteye gidemeyen yaşamöykülerinden ayrılmaktadır.

Çalışmanın biyografik bölümü (s. 1-12) Emre Dölen'in Fazlı Faik Yeğül hakkında yayımladığı bir makaleyi içermektedir.¹ Fazlı Faik Bey'in yayınlarının ele alındığı ikinci bölüm (s. 13-57) içinde kimya terimleriyle ilgili denemeleri ayrı bir başlık altında ele alınmıştır (s. 33-38). Anlatımın görsellerle örneklendirilmesi, konuların – örneğin, 'atom numarasından Türkiye'de ilk kez söz edilen' (çeviri) makalenin -- anlaşılmasına yardımcı olmuştur (s. 42-46, şekil 31-36).

Kitapta Ord.Prof. Fazlı Faik Yeğül'ün özgeçmişine ait yayınların kendisi tarafından hazırlanan 'otobiyografi'den alıntılandığı belirtilerek, ikincil yayınlar arasındaki farklar üzerinde durulmamıştır. Fazlı Faik, otobiyografisinin sonunda 'Hayatımın diğer yönlerini... Muzaffer Bekman Bey'in *Üç Bilgin* adlı eserinden alabilirsiniz' diyerek özellikle bu yayını kaynak göstermiştir.² Fazlı Faik Bey'in askerliğiyle ilgili ayrıntıları yalnız Muzaffer Bekman'ın hazırladığı biyografide bulabiliyoruz: Almanya'dan 1911'de dönen Fazlı Faik'in, bir yıl sonra başlayan Balkan Savaşı'nda askere alındığı anlaşılmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nda İhtiyat Baytar Yüzbaşı olarak tekrar askere alınan Fazlı Faik Yeğül, Maarif Nezareti'nin isteği üzerine terhis edilerek "Baytar Mektebinin bütün hocaları ve talebeleri ordu hizmetine katılmış olduklarından" Darülfünun'da öğretmenlik yapmış; bir süre sonra, üçüncü kez "Orduca görülen lüzum üzerine, sivil vazifesine halel gelmemek üzere tekrar vatani göreve çağrılmıştır".³

Fazlı Faik Yeğül'ün mesleki yaşamını belirleyen olayların başında İkinci Meşrutiyet'in ilanı gelir. Mülkiye Baytar Mekteb-i Alisi'nin Müdürü Mehmed Ali sürgünden dönmüş ve hemen 26 Ağustos 1908'de Osmanlı Cemiyet-i İlmiye-i Baytariyesi'ni kurmuştur. Mehmed Ali, yanına aldığı eski öğrencisi Fazlı Faik'e, derneğin yayın organı [*Mecmua-i Fünun-i Baytariye*] kuruluncaya kadar, mesleğimizin o zamanki çok bakımsız ve elim hali hakkında günlük gazetelere yazı yazmak ödevi[ni]' verir.⁴ Fazlı Faik'in – yeni derneğin kuruluşundan bir gün önce – 25 Ağustos 1908 tarihinde yayımlanan 'Baytar Mektebi' başlıklı yazısı Osmanlı Cemiyet-i İlmiye-i Baytariyesi'nin kuruluş gerekçesi olarak okunabilir. Yazıda, kimya-yı hayatiyeden (biyokimya) 'şimdiye kadar memnu', diğer bir ifadeyle yasaklı derslerden biri olarak söz edilmesi ilginçtir (bkz. Ek).

¹ Emre Dölen, "Ölümünün 50. yılında veteriner kimyager Ord.Prof.Dr. Fazlı Faik Yeğül (1882-1965)," *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, XVII, 1 (2015): 7-41.

² "Kimyager Ord.Prof.Dr. Fazlı Faik Yeğül," Muzaffer Bekman, *Üç Bilgin* (İstanbul: Hüsniyat Basımevi, 1963) içinde, 4-12.

³ Bekman, *Üç Bilgin*, 8-9.

⁴ Ferruh Dinçer, "Veteriner hekimliği arşivinden bir örnek Fazlı Faik Yeğül'ün otobiyografisi," *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, *Emre Dölen Armağanı* VI, 2 (2005): 122. Nihal Erk tarafından hazırlanan nekrolojide 'Fazlı Faik Yeğül'ün otobiyografisi' denilen metne yer verilmiştir: bkz. N. Erk, "Ord.Prof.Dr. Fazlı Faik Yeğül (1882-1965)," *Ankara Üniv. Veteriner Fakültesi Derg.*, 12, 3 (1965): 250-256. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/11/656/8404.pdf>

Fazlı Faik Yeğül'ün 'Bacillus Calmette-Guérin (BCG)' konusundaki makalesinin yayımlandığı derginin adı *Mecmua-i Baytariye ve Ziraiye* değil, *Ceride-i Baytariye ve Ziraiye* olmalıdır.⁵ Fazlı Faik, derginin adını yanlış hatırlamış; bu yanlış biyografilerinde yinelenmiştir. Fazlı Faik Yeğül'ün yine yazılarını yayımladığını belirttiği ve adını 'Aragon' olarak verdiği dergi: *Musavver Erganon (Erganun)*'dur. Bu dergide 'İyon nazariyesi' ve 'İyon nazariyesile izah edilmekte olan mesail-i kimyeviye' başlıklı makaleleri yayımlanmıştır.⁶

Yine, Fazlı Faik Yeğül'ün adını 'Zalskofski' olarak verdiği kişi, Almanya'da yanında çalıştığı Biyokimya Profesörü Ernst Leopold Salkowski (1844-1923) olmalıdır.

Fazlı Faik, Mülkiye Baytar Mekteb-i Alisi'nde 'Fenn-i vilade' yanında 'Ticaret-i baytariye' dersi verdiğini yazmaktadır. Okulun ders programında bu konuya en yakın başlık 'Zabıta-ı sıhiye ve Hukuk-ı ticariye-i baytariye'dir.⁷

M. Bekman'ın Fazlı Faik Yeğül'ün kariyeri ile ilgili verdiği bir başka bilgiyi de eklemek yerinde olur: "Mütareke devrindeki kabinelerden birinde Maarif Nazırlığı yapmış olan meşhur Ali Kemal Bey, Darülfünun'da büyük bir tensikat yapmış, birçok müderris, muallim ve müderris muavinlerini kadro harici bırakmıştı. Bunların arasında, iki yerde vazifesi vardır bahanesiyle Fazlı Bey de Darülfünun'daki vazifesinden çıkarılmıştı."⁸

Veteriner Kimyager Ord.Prof. Fazlı Faik Yeğül (1882-1965), Türkiye Kimya Derneği tarafından Şubat 2016'da 1.000 adet bastırılmıştır. TO-KAT Ulusal Toplu Katalog kayıtlarına göre (erişim 27.03.2018) dağıtımı sınırlı kalan kitap, ilgili bilim dallarının olduğu kadar Türkiye bilim tarihinin zorunlu okuma metinlerinden biri sayılmalıdır.

⁵ *Ceride-i Baytariye ve Ziraiye*, şimdilik ayda iki defa çıkar menafi-i mülk-i devlete hadim Sahib-i imtiyaz: Mehmed Kemal, Başmuharrir: A. N. İsmet, Müdürü: F. Ali., İstanbul: 1 Teşrinisani 1315 - 22 Temmuz 1320/1904, 21x28 cm. *Ceride-i Baytariye ve Ziraiye* dergisi ile ilgili bibliyografik bilgi için bkz. O. Özen, K. Kuzucu, "Türk Basın Tarihinde Artin Asaduryan Matbaası ve Matbaada Basılan Süreli Yayınlar," *Erdem*, 71-72 (2017): 123-124.

⁶ Fazlı Faik (Kimyager), "İyon nazariyesi," *Musavver Erganon*, sayı 1 (15 Teşrinievvel 1327 [28 Ekim 1911]): 10-14; Fazlı Faik, "İyon nazariyesile izah edilmekte olan mesail-i kimyeviye (2)," *Musavver Erganon*, sayı 2 (1 Teşrinisani 1327 [14 Kasım 1911]): 29-30. Abdülkadir Kemal (Öğütçü) tarafından çıkarılan dergi için, bkz. N.H. Polat, "Musavver Erganon dergisi," *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sayı 15 (2004): 39-62.

⁷ H. Polat, *Mülkiye Baytar Mektebi (1894-1922)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Tez danışmanı V. Ergin (İstanbul, 2013).

⁸ Bekman, *Üç Bilgin*, 10.

EK. Fazlı Faik'in "Baytar Mektebi" başlıklı makalesi.⁹

Makalede, Mülkiye Baytar Mektebi Nizamnamesinin, okulun kurucu müdürü Mehmed Ali Bey'in Yemen'e sürülmesinin ardından uygulanmadığı ve okula temel eğitimi yetersiz öğrencilerin alındığı; ancak, bu öğrencilerin en basit gereksinimlerinin bile karşılanamadığı vurgulanmıştır. Okulda laboratuvarların ve botanik bahçesinin yalnız adı kalmıştır. Öğrenciler arasında tüberküloz yaygındır. Öğretmenler, diğer veterinerler gibi, geçim sıkıntısı çekerken Orman ve Maadin ve Ziraat Nezareti'nde yolsuzluklar ortaya çıkmıştır. Anadolu'da hayvan hastalıkları salgın halindedir ve kayıplar nedeniyle ordunun hayvan gereksinimi Avrupa'dan sağlanabilmektedir. Ziraat Bankası tarım ve hayvancılığa gerektiği kadar destek olmamaktadır. Türkiye veteriner hekimliğinde ıslahatın ilk koşulu Mülkiye Baytar Mektebi yönetmeliğinin eksiksiz ve yansız olarak uygulanmasıdır. Bu görev Meşrutiyet yönetiminin Bakanlığına düşmektedir. Makalenin Latin harflerine çevirisi aşağıda verilmiştir:

"Mukaddes 11 Temmuz tarihinden, yani kalemlerimize serbesti-yi cereyan bahş edileliden beri sahaif-i matbuatta hürriyetimizi istirdad eden şanlı ordumuza, biçare bahriyemiz, ruh-ı millet olan maliyemiz ve bunların ıslah ve tensikine dair vakıfane bir çok makalat kemal-i mübahat ile görülmüş ve mütalaa edilmiş ise de, bütün bunların müstenid-ileyhi olan ziraatimizden pek az bahsedilmiş ve hele ziraatin de muayyeni olan baytarlık hakkında hiç bir kelime yazılmamıştır.

Bizde baytarlığın mebdei az çok kadim ise de asıl tevellüdü Mülkiye Baytar Mektebi'nin sene-i küşadı olan 1305 [1889] tarihine tesadüf eder. Mektebin müessisi ve ilk müdiri olan Mehmed Ali Bey hakikaten muktedir baytarlar yetiştirmeye muvaffak olmuştur. O zamana kadar adi bir nalbandlıktan ibaret zannedilen baytarlığın memleketimiz için fevkalade mühim bir şube-i fen ve maarif olduğu neden sonra anlaşılmaya başladı. Ne çare ki, [Mehmed] Ali Bey'in gösterdiği hüsnüniyet ve himmet kendisine gündengüne çok garazkar kazandırıyor. Aleyhine şu ağraz ve mefasidin tesirile, böyle gayretli bir adam tesis ettiği mektebden yetişmiş talebenin şهادetnamesine imzasını bile vaz'a muvaffak olamadan, Yemen'e teb'id olundu. Yerine de ilim ve fenden külliyyen bihaber biri ikame olundu. İşte, Osmanlılık aleminde henüz baytarlık denilen sanat böyle henüz inkişafa meydan bulamadan tebah olmağa mahkum olmuştur. Hem öyle bir mahv olmuştur ki, Mektebin bidayet-i teessüsünden beri ondokuz sene mürur ettiği halde – vilayattan katı nazar – İstanbul halkının bir çokları şehrimizde böyle bir mektebin mevcudiyetine vakıf değildir.

Mehmed Ali Bey'in müdiriyeti esnasında memurin-i baytariyenin suret-i istihdamı ve terakkileri hakkında pek makul bir Nizamname kaleme alınmış ve Meclis-i Vükelaca mazhar-ı tasvib olarak mucibince iradesi de sudur etmiş idi. Bu Nizamname bilahere bazılarının işine elvermediğinden, hod-be-hod ayaklar altına alınarak memurin-i baytariye alelade bir baziçe gibi oynadılmaktan bir adım olsun ileri gidemedi. Veba-yı bakari gibi emraz-ı sariyenin vilayatda ne derece süratle intişar eylediği herkesin

⁹ Fazlı Faik [Yeğül], "Baytar Mektebi," *İttifak*, numero 9 (28 Receb 1326, 12 Ağustos 1324, 25 Ağustos 1908): 3 (sütun 2-5).

malumudur. O koca Anadolu şu hastalık yüzünden birkaç sene içerisinde Rusya'nun isteb ovalarına döndürüldü. Umur-i baytariyeye sarf edilmemek ve memurin-i maaşına karşuluk olmak üzere ihdas edilen resm de sonraları Selim Melane (*sic*) [Orman ve Maadin ve Ziraat Nazırı Selim Melhame Paşa] ve saire gibilerin cebini doldurmaktan başka bir şeye yaramadı. Biçare memurin-i baytariye ise dörtyüz - beşyüz kuruş kadar bir maaşla sefilane sürünmeye mahkum idi.

Muhtasaran umur-ı fenniye ile iştigal etmek ve memleketin ötesinde berisinde zuhur ile zürramıza unutulmaz yaralar açan ve servet-i ziraatimizi esasından rahnedar eden emraz-ı hayvaniye hakkında icra-yı tedkikat eylemek üzere tesis edilen Zabita-i Sıhhiye-i Hayvaniye Komisyonuna, her nedense, hiç münasebet almadığı halde doktor azalar tayin edilmiş ve komisyon tesisinden maksud olan menafi-i memlekete rağmen, yalnız her ictimanda azasının birer lira almasına hadim bir me'kel haline gelmişti.

Keyfe-ma-yeşa memurinin azl ve nasbı ile iştigal. Halbuki bir heyet-i fenniyeden beklenen hizmet bundan ibaret mi idi ? Bu komisyonun vazifesi neden ibaretdi, bilir misiniz ?

Mekteb Nizamnamesi mucibince alınacak talebenin Dersaadet idadilerile onlara muadil olan vilayat idadilerinden mezun olması meşrut iken rüşdiyeden şehadetnamesi olmıyanlar bile burada cay-i kabul buluyordu. Mekteb o kadar faal idi ki, dört seneden ibaret bir müddet-i tahsiliye içinde mükemmel baytarlar yetişdirebiliyordu ! Mektebin tahsisat-ı senevisi altmış talebenin it'amı, elbisası, memurin ve müstahdimin maaşat ve ücüratı ve müteferrikası ve her şeyi ile beraber dörtyüz bin kuruşdan ibaret bir meblağ-ı cüz'i iken, bunun onüç bin küsur kuruşu merkum Selim Melane [Melhame] maaşına karşılık diye gasb edilmiş ve elli iki bin kuruş da Ziraat Bankasınca tevkif olunmuştur. Talebeye verilecek taayinat bundan ondokuz sene evvel takdir edilmiş olub bilahere vaki gala-yı es'ar üzerine tezyidi cihetine gidilmediğinden noksan tagaddiden dolayı talebe meyanında *verem* salgın suretde icra-yı hükm ediyordu. Geçen sene onbeş-yirmi kişilik bir sınıftan sekiz-on evlad-ı vatan müteverrimen vefat etdiler. Bu bir iddia-yı vahi değildir. Kuyud-ı resmîyeye müracaat edilirse mektebin baytardan ziyade müteverrim talebe yetişdirdiği görülür. Yalnız noksan bu kadar mı ?

Muallimin maaşatı Maarif Nezareti'nde olduğu gibi alabildiğine baltalanmış ve bazı muallimine, maaşının cüz'iyetine bakılarak bir çok vezaif tahmil edilmişti. Memurin-i baytariye, mercii olmak lazım gelen Beşinci Şube'den [Islahat-ı Hayvaniye ve Umur-ı Baytariye] bütün iktidar nez edilerek hiç münasebet almadığı halde ziraat muhasebesine bahş edilmiştir.

Baytarlığın suret-i tevellüd ve inkırazına şöyle bir nazar-ı seri atf etdikden sonra, bir de ziraatın lazım-ı gayr-i müfarıkı olan bu mesleğin terakkisi hakkında varid-i hatır olan bazı cihetlere atf-ı nazar edelim:

Etibba-yı baytariyenin menşei Mekteb olduğu için ıslahata oradan başlamak tabiidir. Bu cihetle evvelen Mektebe alınacak talebenin behemahal Nizamname-i mahsusuna tevfiik ve kemal-i bitaraf ve hakkaniyet ile tefrik ve intihabı ve milletin nice bin mezahim ile yetişdirdiği ve vatanın kendilerinden büyük büyük hizmetler umduğu evlad-ı memleketin bi-hak yere ifna-yı vücudlarına sebep olmak için, kifayetsizliği etibba raporlarile ve müşahadat ile sabit olan gıdanın şakirdanın sarfiyat-ı dimağlarile mütenasib olacak ve o sarfiyatı telafi edebilecek bir dereceye iblağı mehamm ve akdem-i umurdandır.

Saniyen, talebeyi bu surette tefrik etdikden ve igtidasını temin eyledikten sonra, heyet-i tedrisiye nazar-ı dikkate almak ve şimdiye kadar her türlü tahakkümata bil-mecburiye gerdendade-i inkıyad olan biçare mualliminin temamilere vazifelerile iştilal edebilmelerini ve artık hariçden ekmek parası tedarik etmek için uğraşmağa mecbur olmamalarını temin eylemek lazımdır. Bu surette Baytar Mektebi muallimlerinin maaşatı Avrupa muallimleri derecesinde değilse bile, bir mekteb-i ali muallimine layık olacak ve muallimin haysiyetini kırmıyacak derecede bulunmak hakikaten düşünülecek bir şeydir.

Her hangi fen olursa olsun yalnız nazari olarak tedrisat, muallimi ne kadar muktedir olursa olsun matlub olan bir faideyi temin edemeyeceğinden şimdiye kadar ihmal edilen ameliyat derslerine lüzümü mertebesinde ehemmiyet verilmek icab eder. Mektebin kimyahanesi varsa da heman bütün alati noksandır. Fizyolojiye müteallik alat pek nakıs olduğu gibi mevcudları da bozuktur. Ensac, teşrih-i marazi ve fizyoloji gibi büsbütün ameli olmak lazım gelen dürus yalnız nazari okudulmakla iktifa olunur. İşte bunlar da layık olduğu ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınmalıdır. Mektebin en ziyade muhtac olduğu şeylerden birisi de nebatat bağçesi olduğu halde, o da sade ismen mevcut haldedir. Mektebin nevakısını yazmak için sahifeler doldurmak icab eder.

Talebenin zihnini beyhude işgal etmekden başka bir şeye yaramayan bazı derslerin programdan ihracile kimya-yı tahliliye daha ziyade ehemmiyet verilmek ve şimdiye kadar memnu derslerden olan kimya-yı hayatiyeyi programa idhal eylemek lazımdır. Fenn-i mikrobi dersi bir kaç senedir pek bayağı bir surette takib olunuyor ki, bunun ihmali katiyen hatadır.

Talebenin emraz hakkındaki malumat-ı nazariyesini tenmiye edecek ve onları kabil-i istifade bir hale ifrağ edecek seririyat olduğu için, bu hususda müsamaha itikadımca cinayet olur. Bugün Baytar Mektebi'nin hayvanat-ı feresiye [ve] kelbiyeye mahsus olmak üzere üç-dört pavyondan ibaret bir hastahanesi var, fakat bunun yalnız bir-iki muallim ve iki hademe ile idaresi mümteni olduğu cihetle, gerek muallimlerin, gerek hademenin hadd-i layıkına iblağı ehemm ve elzem olmağla beraber talebenin istifadesini temin için dahi emraz-ı sariye, dahiliye ve hariciye muallimlerle ameliyat-ı cerrahiye mualliminin dahi seririyathaneye devamlarını taht-ı mecburiyete almak iktiza eder.

Biçmek için ekmek lazım olduğu gibi, vatanın eşedd-i ihtiyac ile muhtac olduğu Baytar Mektebi'nden de istifade etmek için ıslahı ve bu emniyyenin husulü zımnında tahsisatının ehemmiyetli bir surette tezyidi zaruridir. Yoksa dörtyüz bin kuruşdan ibaret gülünc bir bütçe ile Mektebi idare etmekden ise, evlad-ı vatanın mezbahası halinde payidar olmaması için kapularını kapamak elbette daha hayırlıdır. Şu noktada parayı nereden bulmalı ? gibi bir sual varid olamaz, zira Ziraat Bankası'nın umur-ı ziraiyeye sarfi iktiza eden sülusan-ı hisse-i temettüü kırkbeş bin liradan fazla bir meblağ iken, bunun yalnız yirmi iki bin lirası umur-i ziraate sarf edilmek üzere Ziraat Nezaretine gönderiliyor.

Memurin-i baytariyeden istifade edilmek için müdir-i esbak Mehmed Ali Bey tarafından tanzim edilen Nizamnamenin temami-yi tatbiki cihetine gidilmelidir.

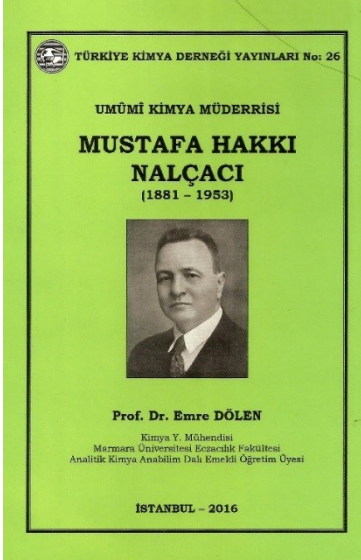
Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvanat Komisyonundan şimdiye kadar istifade edilmediğinden, ya büsbütün lağvı ile Beşinci Şube-i Baytariye'nin salahiyeti tezyid olmalı veya komisyon tensik edilerek muktedir ve iş beklenir azalar tayin edilmelidir.

Selanik, Konya veya Ankara, Erzurum ve Suriye gibi vilayetde haralar teşkili hiç şübesiz büyük faide bahş eder. Buna çalışacak olursak az zamanda ordularımızın muhtac olduğu hayvanatı Avrupa'dan tedarik etmek ihtiyacından vareste kalırız. Hasılı, Makam-ı Nezaret her şeyden evvel şu Mekteb ıslahına bir çare bulmalıdır.”

Öykü, Askeri Tıbbiye'den Alınan Bir Kimyagerlik Sertifikasıyla Başlar...

Emre Dölen, *Umûmî Kimya Müderrisi Mustafa Hakkı Nalçacı (1881-1953). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kimyacılar dizisi 2 (İstanbul: Türkiye Kimya Derneği, 2016) (16.5x23.5 cm., iv+84 s., 45 şekil, ekler) ISBN 978-975-00999-7-7.*

Şeref Etker

Afyonlu Mustafa Efendi, Mekteb-i Fünun-ı Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane'nin Eczacılık bölümünün çalışan bir öğrencisidir. Öğrenimi boyunca kimyahaneye devam eder. 1901 yılında mezun olurken,¹ Kimya Muallimleri Vasil Naum ve Ali Rıza Beylerden bir de 'Kimyagerlik Sertifikası' alır.² Bu özel belge, bir kaç yıl içinde Eczacı Mülazım-ı evveli Mustafa Hakkı'ya (Nalçacı) Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Kimya Muallimliğinin yolunu açacaktır. Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde yurda dönen Mustafa Hakkı Nalçacı, Bursa'da belediye kimyagerliği yapar, Bursa Eczanesini çalıştırır.

¹ 'Yirmibir yaşındaki Karahisarlı Mustafa Hakkı bin Ali'nin Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane / Faculté de Médecine de l'Empire Ottoman'dan aldığı 'Ulum-i İspençiyari Şehadetnamesi / Diplôme de Maître en Pharmacie' için bkz. Emre Dölen, *Umûmî Kimya Müderrisi Mustafa Hakkı Nalçacı (1881-1953)* (İstanbul: Türkiye Kimya Derneği, 2016), 4 (şekil 2).

² 'Kimyagerlik ihtisas vesikası' da denilen bu belgeler için, bkz. Emre Dölen, *Umûmî Kimya Müderrisi Mustafa Hakkı Nalçacı*, 3 (dn 4).

Kimyacı Ligor Bey bu dönemi şöyle tanımlar: 'Bizde kimya esaslı bir surette bilhassa Mekatib-i Tıbbiyemizde ve Eczacı Mektebinde tedris edilmekte bulunduğundan kimyagerlerimiz ancak kimyada ihtisas peyda eden tabib ve eczacılarımızdan ibaret idi. Binaenaleyh, milli kimyamızın esasatını muhterem tabib ve eczacılarımız tehiyye ve ihzar etmişlerdir.' Ligor [Kimyacı/Taranakidis], *Kimyay-ı Gayr-ı Uzvi Dersleri*, cilt 1 (İstanbul: Marifet Matbaası, 1340/1924), 54.